

DOI 10.36074/21.08.2020.v2.51

ІННОВАЦІЙНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБАЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

ORCID ID: 0000-0001-8058-3071

Шевчук Віктор Михайлович

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри криміналістики¹, провідний науковий співробітник²

¹Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

²Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України

УКРАЇНА

Анотація. Досліджуються актуальні проблеми інноваційних засад криміналістичного забезпечення діяльності органів правопорядку, визначено їх поняття, окреслено перспективні напрямки досліджень. Зазначається, що сутність інноваційних засад криміналістичного забезпечення розслідування злочинів слід розглядати, з одного боку, як діяльність зі створення умов для ефективного застосування нових криміналістичних знань і засобів та постійної готовності органів досудового розслідування до вирішення криміналістичних завдань за допомогою використання інноваційних криміналістичних продуктів, та із іншого боку, як специфічний вид інноваційної криміналістичної діяльності, здійснюваний з метою оптимізації, підвищення ефективності досудового розслідування. Обґрунтовується необхідність розроблення концепції інноваційного забезпечення криміналістичної діяльності як одного із нових напрямків у криміналістиці.

Постановка проблеми. Головним постачальником інноваційного продукту в слідчу та судову практику традиційно вважається наука криміналістика. Адже саме у процесі криміналістичних досліджень та розробок створюються нововведення, які істотно поліпшують якість та повноту процесу доказування, підвищують його науковий рівень, скорочують терміни досудового розслідування, дозволяють вирішувати питання, що раніше не вирішувалися із причин відсутності належних методів та засобів [6]. Тому сьогодні в умовах реформування органів правопорядку в Україні, поряд із організаційними проблемами, постає потреба у вирішенні питань щодо розроблення та запровадження інновацій у правозастосовну діяльність. Такими проблемами є оновлення системи науково-технічних засобів для виявлення, вилучення, фіксації і попереднього дослідження доказів, застосування новітніх криміналістичних засобів та інноваційних технологій, розроблення нових тактичних прийомів і тактичних операцій, тактичних рекомендацій щодо проведення окремих слідчих дій і методик розслідування [6].

З огляду на викладене, сьогодні перед сучасною криміналістикою та кожним із її розділів постійно постають нові завдання, важливі теоретико-методологічні проблеми, які спрямовані на вивчення та врахування сучасних тенденцій науково-технічного прогресу, глобальних і епідемічних загроз світовому співтовариству, їх впливу на формування криміналістичних знань [11; 14; 15]. Тому в реаліях сьогодення одним із пріоритетних завдань криміналістики є дослідження та розроблення інноваційних засад

криміналістичного забезпечення діяльності органів правопорядку, який нині має досить багато прихованих, невикористаних резервів та перспективних практичних можливостей, здатних оптимізувати їх діяльність.

Виклад основного матеріалу. У криміналістичній доктрині останнім часом досить поширеним є діяльнісний підхід, використовуючи який у проведенні досліджень криміналістичних інновацій, останні у криміналістиці нерідко розглядаються як специфічний різновид інноваційної діяльності. Зокрема, В. Ю. Сокол зазначає, що будь-який новий метод, новий прийом, новий засіб, нова методика і т. п., розроблений криміналістикою для потреб практики, може бути розглянуто з позицій інноватики, як криміналістичне нововведення. З моменту прийняття до поширення це нововведення стає інновацією. Тому інновація – *це результат інноваційної діяльності, доведений до стадії практичного використання цього нововведення*. Відповідно, розробка криміналістичного нововведення без його впровадження і поширення не дає корисного ефекту, а створює лише передумови для його подальшої реалізації на практиці. Процес переведення нововведення в нововведення пов'язаний з певного роду діяльністю - інноваційною діяльністю [2].

Досліджуючи проблеми інновації у правозастосовній діяльності, у криміналістичній літературі звертається увагу на інноваційну сутність такої діяльності, акцентується увага на основні напрямки та особливості запровадження та застосування інноваційних криміналістичних продуктів на практиці. Так, В.О. Волинський відзначає особливу роль інноваційної діяльності у криміналістичному забезпеченні досудового розслідування. У зв'язку із цим, на наш погляд, доречним є зауваження науковця, у таких сучасних реаліях криміналістика має активізувати свою прогностичну функцію та науково-методично забезпечити процес кримінального провадження криміналістичними рекомендаціями щодо ефективного застосування даних інноваційних технологій у досудовому розслідуванні. Лише при комплексному підході та у такій єдності та взаємозв'язку виникаючих і вирішуваних завдань максимально повно можна забезпечити планування та реалізацію інноваційного процесу, який передбачає впровадження, поширення та застосування інновацій. При цьому важливо враховувати, що без іноваційних технологій та засобів вирішення організаційних, правових, науково-технічних проблем розробки і впровадження в практику криміналістичних методів, засобів і рекомендацій забезпечення діяльності органів правопорядку не буде відповідати вимогам *ефективності* [6].

Розвиваючи цю ідею, автор зазначає, що *інновації є складовою криміналістичного забезпечення розслідування злочинів* і в структурі останнього особливого значення набувають нові сучасні криміналістичні знання та вміння. Очевидно, що вони не виникають самі по собі, такі знання та вміння формуються у процесі певної діяльності. Разом із тим, формування (створення, розробка) нових криміналістичних знань передуює власне криміналістичному забезпеченню. Крім того, реалізація таких знань та вмінь у діяльності по розслідуванню та попередженню злочинів, а також «визначення їх змісту (цілі, завдання, форми), виходячи зі своїх щоденних потреб» є похідним від криміналістичного забезпечення. Проте проблема набагато складніша за своїм змістом і структурою, принаймні, з погляду розв'язуваних завдань. У своїй основі усі завдання криміналістики тісно взаємопов'язані із інноваційною складовою криміналістичного забезпечення, впровадженням нових сучасних досягнень науки і техніки у практику розслідування злочинів [3].

Не менший науковий інтерес у контексті досліджуваної проблеми становлять й погляди М. В. Жижини, яка зазначає, що однією з основних

завдань науки криміналістики є створення і застосування відповідних засобів, прийомів і методів розкриття і розслідування злочинів, встановлення істинних обставин справи. Для ефективної протидії сучасним загрозам злочинності сьогодні криміналістика, інтегруючи і синтезуючи в собі останні досягнення науки і техніки, в своїх цілях здійснює найактивнішу «інноваційну» діяльність: успішно розробляє, впроваджує і використовує новітні інформаційні та наукові технології, різного роду інтелектуальні системи, нанотехнології та ін. Науковець виокремлює три основні напрямки інноваційного розвитку криміналістики: 1) використання принципово нових матеріалів, розробка і впровадження нових технологій і рішень, оскільки ця тенденція є характерною в основному для розвитку криміналістичних експертних досліджень; 2) впровадження та використання різного роду інноваційних технологій у тактику провадження слідчих (розшукових) дій; 3) активне впровадження та застосування сучасних інформаційних технологій у діяльність правоохоронних органів. Виділені напрямки інноваційного розвитку ні в якій мірі не вичерпують можливості застосування інноваційних засобів та технологій в криміналістиці. Розробка і впровадження криміналістичних інноваційних продуктів ведеться і *по інших напрямках криміналістичного забезпечення досудового слідства і судочинства* [5]. Як бачимо, мова йде про інноваційну складову криміналістичного забезпечення діяльності органів досудового розслідування та суду.

Інноваційна діяльність в структурі криміналістичного забезпечення розслідування злочинів є невід'ємною частиною криміналістичного забезпечення, основне завдання якого полягає в оптимізації діяльності органів кримінальної юстиції в протидії злочинності за рахунок упровадження сучасних досягнень науково-технічного прогресу. У зв'язку з цим, особливо актуальними постають питання *розроблення інноваційних засад криміналістичного забезпечення розслідування злочинів*.

Варто зауважити, що проблематика інноваційних засад техніко-криміналістичного забезпечення [4; 6; 10] знайшла своє відображення в роботах учених-криміналістів, тому, як видається, такі наукові розробки можуть бути враховані у подальших дослідженнях означеної проблематики. Сутність інноваційних засад техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції у криміналістичній літературі визначається як система підвищення її якості, яка включає розроблення теоретичного підґрунтя та термінологічного апарату, алгоритму інноваційної діяльності та конкретних новітніх техніко-криміналістичних засобів на основі сучасних інформаційних технологій [17]. Підвищення якості техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції здійснюється шляхом розроблення конкретних дієздатних інновацій, їх апробація та впровадження у практичну діяльність правозастосовних органів. Забезпечення якості техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції здійснюється за допомогою раціональної організації науково-дослідної роботи з використанням інформаційних технологій та залучення кваліфікованих фахівців для розроблення інновацій і надання науково-практичних рекомендацій для їх використання в практиці правозастосовних органів [6].

Досліджуючи роль та призначення криміналістичних інновацій у протидії злочинності, П. В. Берназ слушно зазначає, що інновації є основою криміналістичного забезпечення діяльності з розслідування злочинів й ці питання у сучасних умовах набувають особливої актуальності та значимості, вони можуть визначатися як пріоритетний напрямок криміналістичних досліджень. Тому в реаліях сьогодення перед криміналістикою та кожним із її

розділів постійно постають важливі теоретико-методологічні проблеми, спрямовані на вивчення та врахування сучасних інноваційних досягнень науки і техніки, впливу науково-технічного прогресу на розвиток та формування сучасних криміналістичних знань, які у сьогоднішніх умовах можна ефективно застосовувати у протидії злочинності та забезпеченні інноваційними криміналістичними рекомендаціями нагальних потреб слідчої та судової практики [1]. Враховучи зазначене, можна зробити певні висновки.

По-перше, сутність інноваційних засад криміналістичного забезпечення розслідування злочинів слід розглядати як: 1) діяльність зі створення умов для ефективного застосування нових криміналістичних знань і засобів (техніко-, тактико-, методико-криміналістичних) та постійної готовності органів досудового розслідування до вирішення криміналістичних завдань за допомогою використання інноваційних засобів; 2) як специфічний вид інноваційної криміналістичної діяльності, здійснюваний з метою оптимізації, підвищення ефективності та якості розслідування та запобігання злочинам. Такий підхід, на наш погляд, визначає необхідність розроблення *концепції окремої теорії інноваційного забезпечення криміналістичної діяльності* як пріоритетний напрямок досліджень у сучасній криміналістиці.

По-друге, інноваційні засади криміналістичного забезпечення розслідування злочинів необхідно також розглядати у вигляді системи по створенню, запровадженню та використанню інновацій у практику, спрямованої на її оптимізацію та створення умов постійної готовності суб'єктів розслідування до застосування інноваційних засобів криміналістики, спрямованих на вирішення криміналістичних завдань та практичну реалізацію цих умов та засобів. Уданому випадку мова йде про систему заходів із розроблення, упровадження й використання інноваційних криміналістичних засобів, методів, технологій, метою застосування яких є оптимізація, підвищення якості та ефективності досудового розслідування.

По-третьє, як вбачається, усі вищеперелічені точки зору щодо інноваційних засад криміналістичного забезпечення розслідування злочинів об'єднує те, що вони стосуються питань використання інноваційних криміналістичних засобів у процесі виявлення, розслідування та профілактики злочинів. Разом з тим, на нашу думку, варто зазначити, що криміналістичні інновації застосовуються не лише у досудовому розслідуванні, але й і в судовому провадженні та й щодо інших сфер діяльності [7]. Це пов'язано з тією обставиною, що інноваційні криміналістичні засоби (як спеціально розроблені, так і пристосовані для потреб криміналістики) все ширше впроваджуються не тільки у слідчу діяльність, а й в судову, експертну, правозастосовну діяльність та в інших сферах повсякденне життя. Як приклад можна привести використання в сучасних телекомунікаційних засобах і системах захисту приміщень сканерів відбитків пальців, застосування поліграфа під час прийому на роботу, використання різноманітної техніки (у тому числі і криміналістичної) під час підприємницької діяльності тощо. Проте одним із перших та основних напрямів техніко-криміналістичного забезпечення все ж була та залишається правозастосовна діяльність [8].

Виходячи із цього, можемо зробити висновок стосовно розширення можливостей використання інновацій у криміналістичному забезпеченні у сферах правозастосування, які не пов'язані із розслідуванням та профілактикою злочинів. Мова йде про значне розширення меж інноваційного криміналістичного забезпечення, тому можна говорити про *інноваційні засади криміналістичного забезпечення у різних сферах правозастосування*. Підтвердженням цього можуть стати числені дослідження науковців

теоретико-прикладних проблем застосування досягнень криміналістики у судовому розгляді, у кримінальному судочинстві, адміністративному провадженні, в прокурорській, адвокатській та нотаріальній діяльності та ін.

З огляду на викладене, інноваційні засади криміналістичного забезпечення необхідно застосовувати щодо певних суб'єктів. Зокрема, одним із напрямів правозастосування є діяльність органів кримінальної юстиції. У цьому сенсі вирішальне значення для з'ясування сутності інноваційної діяльності у кримінальному провадженні має не тільки їх різновид, зміст та обсяг, а й суб'єкт, що їх застосовує. Важливо зазначити, що суб'єктивний бік іноваційних засад криміналістичного забезпечення теж проявляється у визначенні суб'єкта, діяльність якого супроводжується застосуванням інноваційних засобів криміналістики. Тому можемо говорити про інноваційні засади криміналістичного забезпечення діяльності як поліції, так і інших органів, які входять до системи кримінальної юстиції, в тому числі і суду. Отже, доцільно виокремлювати інновації у криміналістичному забезпечення діяльності органів правопорядку як у цілому, так і окремих суб'єктів. Відповідно до суб'єктів, діяльність яких потребує і криміналістичне забезпечення, можна виділити такі рівні: 1) криміналістичне забезпечення правозастосовної діяльності взагалі; 2) криміналістичне забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції; 3) криміналістичне забезпечення діяльності окремих відомств (органів системи МВС України, Служби безпеки України, органів прокуратури тощо); 4) криміналістичне забезпечення діяльності окремих суб'єктів (слідчих, детективів, працівників оперативних підрозділів, експертів). У свою чергу за сферою реалізації виокремленню підлягають такі рівні: 1) криміналістичне забезпечення здійснення судочинства за галузями (кримінального провадження, адміністративного, цивільного, арбітражного, господарського судочинства); 2) криміналістичне забезпечення окремих стадій і проваджень у кримінальному процесі (досудового розслідування і судового провадження); 3) криміналістичне забезпечення розслідування окремих видів злочинів як складова частина криміналістичного забезпечення досудового розслідування; 4) криміналістичне забезпечення проведенню окремих слідчих (розшукових) дій, тобто допомога спеціалістів під час їх здійснення та взаємодія із оперативно-розшуковими підрозділами.

Викладене дозволяє стверджувати, що інноваційні засади криміналістичне забезпечення правозастосовної діяльності є досить широким, комплексним поняттям, яке з одного боку, включає сукупність інноваційних криміналістичних засобів та прийомів їх застосування, і діяльність певних суб'єктів щодо створення належних умов для ефективного використання зазначених засобів у правозастосовній практиці, а з іншого - систему наукових положень, які вивчають закономірності інноваційної криміналістичної діяльності, результати якої спрямовані на вирішення практичних завдань із застосування інноваційних криміналістичних продуктів в діяльності органів правопорядку. Отже, *інноваційні засади криміналістичне забезпечення діяльності органів правопорядку* - це система заходів із створення, впровадження іта використання інноваційних криміналістичних продуктів у правозастосовній практиці, яка включає розроблення теоретичного підґрунтя та термінологічного апарату, алгоритму інноваційної діяльності для вирішення практичних завдань та ефективного функціонування різновидів інноваційних криміналістичних засобів, методів та технологій, метою застосування яких є оптимізація, підвищення якості та результативності правозастосовної діяльності.

Висновки. Таким чином, в реаліях сьогодення одним із пріоритетних завдань криміналістики є дослідження та розроблення криміналістичних

інновацій, який нині має досить багато прихованих, невикористаних резервів та перспективних практичних можливостей, здатних оптимізувати діяльність органів правопорядку. У сучасних умовах криміналістика для ефективного вирішення своїх завдань здійснює досить активну інноваційну діяльність, при цьому успішно розробляє, впроваджує і використовує новітні інформаційні технології, різного роду інтелектуальні системи, нанотехнології, у тому числі створює і впроваджує у практику інноваційні криміналістичні продукти, розробляє інноваційні засади криміналістичного забезпечення цієї діяльності. У таких умовах особливої актуальності та значимості набуває необхідність розроблення концепції інноваційного забезпечення криміналістичної діяльності як перспективного напрямку досліджень у сучасній криміналістиці.

Список використаних джерел:

- [1] Берназ, П. В. (2015). Інновації – основа криміналістичного забезпечення діяльності з розслідування злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 4. 2015. С. 49-53.
- [2] Волынский, А.Ф. (2011). Инновационная сущность криминалистического обеспечения расследования преступлений. *Вестн. криминалистики* / отв. ред. А.Г. Филиппов. М., 2011. Вып. 3 (39). С. 26–29.
- [3] Волынский, А.Ф. (2001). Инновационная деятельность в криминалистическом обеспечении расследования преступлений. *Вестник Владимирского юридического института*. Владимир, 2001. №3 (20). С.77-79.
- [4] Волынский, А.Ф. (2012). Еще раз о криминалистическом обеспечении и инновациях (письмо ответственному редактору по поводу «Заметок на полях»). *Вестн. криминалистики*. М., 2012. Вып. 1 (41). С. 24–27.
- [5] Жижина, М.В. (2012). Инновационное развитие криминалистики на современном этапе. *Lex Russica (Научные труды МГЮА)*. № 1. С. 117-125.
- [6] Інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції : монографія / В. Ю. Шепітько та ін.; ред.: В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель. Харків, 2017. 260 с.
- [7] Когутич, І.І. (2008). Криміналістичні знання, їх сутність і потреба розширення меж використання: моногр. Львів: Тріада плюс, 2008.
- [8] Перлін, С. (2020). Поняття і види техніко-криміналістичного забезпечення правозастосовної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. № 1. 2020. С. 221-226.
- [9] Сокол В.Ю. (2008). Инновационная деятельность как объект криминалистических исследований. *Проблемы в рос. законодательстве*. № 1. С. 378-379.
- [10] Черноус Ю.М. (2017). Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД».
- [11] Шевчук В. М. (2019). Інноваційні напрямки розвитку криміналістики. *Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці* : матеріали міжнар. «круглого столу» (м. Харків, 12 груд. 2019 р.). Харків : Право, 2019. С.142-147.
- [12] Шевчук В. М. (2013). Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації: монографія. Харків: Вид. агенція «Апостіль».
- [13] Шевчук В.М. (2020). Інноваційні криміналістичні продукти у правозастосовній діяльності : поняття, ознаки та проблеми впровадження у практику // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Одеса : Вид. дім «Гельветика». 2020. Том XXVI. С. 139-155.
- [14] Шевчук В. М. (2020). Інновації у криміналістичній техніці: сучасні можливості та проблеми застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2020. № 43. С. 146-151.
- [15] Шевчук В. М. (2019). Сучасний стан та тенденції розвитку криміналістики: актуальні проблеми сьогодення. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 146. С. 234–246.
- [16] Шевчук В. М. (2017). Проблеми вдосконалення науково-технічного забезпечення слідчої діяльності. *Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / ред. кол. : В. І. Борисов та ін. Х. : Право, 2017. Вип. 33. С. 108-122.*
- [17] Шепітько В. Ю., Авдеева Г. К. (2014). Проблеми розроблення інноваційних засад техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 27. С. 156-165.